ричні науки. — Кропивницький, 2019. — Випуск 24: Зелена Брама. Літо 1941-го: Героїзм і трагедія 6-ї та 12-ї армій. — С. 157–184.

УДК 359:94(477)«1941»

Олександр КАЛІНІЧЕНКО

Національний університет «Одеська морська академія»

ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА БОЙОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ПІДВОДНИХ ЧОВНІВ ПО ЗАХИСТУ/ АТАЦІ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ БАЗ У ПЕРШІ 73 ДОБИ ЗБРОЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ НА ЧОРНОМУ МОРІ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Abstract

The article describes the features of the fighting of submarines on the Black Sea in World War II, taking into account the physical and geographical aspect. The purpose of the work is, first, to analyze the quantitative and qualitative status of the enemy submarine connections; secondly, the study of the mutual influence on the success of the Navy's combat presence, albeit a relatively small submarine fleet. The practical significance of the study is to form a historical basis for adjusting the Ukrainian Navy's Navy Development Program regarding the inclusion of the underwater component.

Багатьма дослідниками вже відмічалось неефективне використання радянських підводних човнів у начальний період війни, зокрема для дозорної служби по захисту своїх ВМБ. Майже всі вони посилаються на Директиву наркома РСЧФ адмірала М. Г. Кузнєцова № 159/ш від 06.01.1942, 2125 [1, с. 21–22]. Але у випадку румунського ПЧ «Дельфін / Delfinul» дозорна служба субмарини в 60 милях мористіше від ВМБ Констанца дозволила заздалегідь виявити радянські ударні корабельні сили та завчасно повідомити про небезпеку [5]. За станом на 22 червня 1941 року радянські підводні сили становили:

1 бригада (командир — капітан 1 рангу П. І. Болтунов, НШ — капітан 1 рангу А. В. Крестовський):

 © Калініченко О., 2020

1-й дивізіон (капітан 3 рангу М. Д. Новіков): Л-4(р), Л-5, Л-6(р).

2-й дивізіон (капітан 3 рангу О. В. Бук): Д-4(р), Д-5, Д-6(р), С-31, С-32, С-33, С-34.

3-й дивізіон (капітан 3 рангу Г. Ю. Кузьмін): Щ-204, Щ-205, Щ-206, Щ-207 (р), Щ-208, Щ-209, Щ-210.

4-й дивізіон (капітан 3 рангу Б. А. Успенський): Щ-211, Щ-212(р), Щ-213(р), Щ-214(р), Щ-215(р).

Боєздатні — 13 ПЧ, в ремонті — 9 ПЧ.

2-га бригада (командир — капітан 1 рангу М. Г. Соколов):

6-й дивізіон (кап.-лейтенант Г. Є. Бобров): А-1(р), А-2(р), А-3(р), А-4(р), А-5(р).

7-й дивізіон (капітан 3 рангу М. Ф. Клинін): М-31, М-32, М-33, М-34, М-58, М-59(р), М-60(р), М-62.

8-й дивізіон (капітан-лейтенант Д. Т. Ларичев): М-35, М-36, М-111(х.і.), М-112(х.і.), М-113(х.і.).

Боєздатні — 8 ПЧ, на ходових іспитах (х.і.) — 3 ПЧ, в ремонті (р) — 7 ПЧ.

Окремий навчальний дивізіон у Новоросійську (командир — капітан 3 рангу Л. Г. Петров): Щ-201, Щ-202, Щ-203(р), М-51(р), М-52, М-54(р), М-55(р).

Боєздатні — 3, в ремонті — 4.

Окремий дивізіон ПЧ, що будуються або ремонтуються у Миколаєві (командир — капітан 1 рангу І. О. Бурмістров): М-117, М-118, М-120, Щ-216(х.і.), С-35, Л-23, Л-24(х.і.), Л-25.

Боєздатні — 0, на ходових іспитах — 2, будова або ремонт — 6.

Отже, за станом на 22.06.1941 співвідношення боєздатних підводних човнів супротивників складало 24:1 (Delfinul) на користь ЧФ РСЧФ СРСР.

В радянській літературі та дослідженнях події 26 червня 1941 року біля Констанци носять назву «набігової операції», з чим автор категорично не згоден з огляду алогічності подій під таким кутом зору. Автором висувається припущення, що справжня мета загону легких сил (1 новітній крейсер, 2 новітні лідери есмінців та 2 новітні есмінці) під командуванням контр-адмірала Т. А. Новікова (23.08.1902–5.09.1990) — це висадка морського десанту як першої хвилі, разом з парашутним десантом 3-го повітряно-десантного корпусу генерал-ма-

йора В. О. Глазунова (20.12.1895–26.06.1967) та бойовими діями приморського 14-го стрілецького корпусу генерал-майора Д. Г. Єгорова (16.12.1892–25.05.1942) і наступною другою хвилею з моря — дивізіями 9-го особливого корпусу генерал-майора П. І. Батова (20.05/01.06.1897–19.04.1985).

Аргументація такого припущення така. Першоджерельним документом, який доцільно розглянути, щоб зробити вірний висновок про роль і місце «набігової операції» у бойових діях 26 червня 1941 року на приморському фланзі чорноморського узбережжя, є «Директива № 3 Військовим радам фронтів» від 22 червня 1941 року. Звертаю увагу на останній рядок цієї директиви стосовно 4-го авіаційного корпусу дальньої дії: «4-й ав. корпус ДД оставить в моем распоряжении в готовности содействовать [...] частью сил Черноморскому флоту» [10]. На той час 4-й авіаційний корпус складався з 22-ї дальньобомбардувальної авіадивізії трьохполкового складу ДБ-3 з базуванням на аеродромах Запоріжжя та Саки, 50-ї дальньобомбардувальної авіадивізії чотирьохполкового складу ДБ-3 з базуванням на аеродромах Ростов-на-Дону та Новочеркаськ, і для супроводження бомбардувальників у складі корпусу була 66-та авіадивізія у складі чотирьох полків винищувачів. 26 червня 1941 року силами своїх бомбардувальників корпус завдав удару по Бухаресту, Джурлжу та Плоешті! Як стверджує генерал-полковник авіації В. В. Решетніков [6]: «26 июня 1941 г. ДБА (дальньобомбардувальна авіація. — *О. К.*) потеряла 43 экипажа Ил-4 (ДБ-3. — *О. К.*)». 14-й стрілецький корпус у взаємодії з Дунайською флотилією та прикордонниками напередодні 24–25 червня 1941 року здійснив десантну операцію «Кілія Веке» по захопленню плацдарму та виходу до Георгіївського гирла р. Дунай, у якій взяли участь батальони 23-го та 287-го полків 51-ї Перекопської стрілецької дивізії [7]. Вищеназвані дії корпусів ВПС та Сухопутних військ РСЧА вельми логічно пов'язати з тижневими навчаннями, які передували вторгненню 22 червня 1941 року, про які Ольга Грейг пише так: «Не писали советские полководцы о том, *что* и *как* происходило в СССР в канун немецкой агрессии, и не связывали воедино учения 9-го Особого стрелкового корпуса, 3-го воздушно-десантного корпуса и 14-го стрелкового корпуса, который проводил учения по высадке своих дивизий с кораблей Дунайской флотилии, тогда как 3-й ВДК десантиро-

вался с самолетов и планеров. Учения этих высших соединений проводились во взаимодействии с Черноморским флотом и были связаны по месту, времени, целям и задачам» [2]. У цих навчаннях була здійснена й доставка морем 150-ї стрілецької дивізії з Криму до Одеси. Окрім того, якщо ми зробимо аналіз усіх десантних операцій, які провів Чорноморський флот у 1941 році, зокрема Григорівський та Феодосійській десанти, то ми побачимо, що саме крейсери використовувались в якості основних кораблів першого кидка десанту. На підставі вищевикладеного можна зробити припущення, що події 26 червня 1941 року на відтинках Північно-Західної частини Чорного моря та узбережжя мали на меті скоординований удар силами РСЧФ та ВПС і Сухопутних військ РСЧА по захопленню головних баз румунського флоту для паралічу поставки нафтопродуктів до діючої армії Східного фронту Вермахту. Саме тому московські адмірали — представники наркома ВМФ знаходилися як у Севастополі на КП ЧФ, так і в Одесі. Слід зазначити, що репліка контрадмірала Л. А. Володимирського (27.09.1903–07.09.1973) щодо бойового застосування головного калібру крейсера «Ворошилов» (під час «набігової операції») була сказана наркому ВМФ після війни [4, с. 25–26]. Тобто можна припустити, що версія «набігової операції» була вкинута у масовий вжиток з метою замаскувати фактичні плани! Якщо наше припущення вірне, то румунська субмарина, що була у дозорі на відстані 60 миль від Констанци, своїми діями зірвала завчасно підготовлені та практично відпрацьовані на предвоєнних навчаннях плани радянського командування на південному фланзі 1000 км фронту [5]. Сумна доля командира лідера «Москва» [9] ставить питання про «зачистку» виконавців цієї операції (наряду з репресіями проти комкора-14 та комдива-25).

Дослідження буде неповним, якщо не врахувати і комплексні диверсійні дії радянських підводних човнів з підводними двомісними транспортувальниками типу «Дельфін», які висвітлив одеський фаховий історик, колишній майор медичної служби Чорноморського флоту Олександр Черкасов [8, с. 72–77]. Загін морських диверсантів формувався в Одесі на дачі Федорова в серпні 1941 року під безпосереднім керуванням Ю. Кокоріна — офіцера морської розвідки. 3 вересня 1941 року о 23:00 відбулася остання вечеря загону в Одесі, після чого 8 бойових

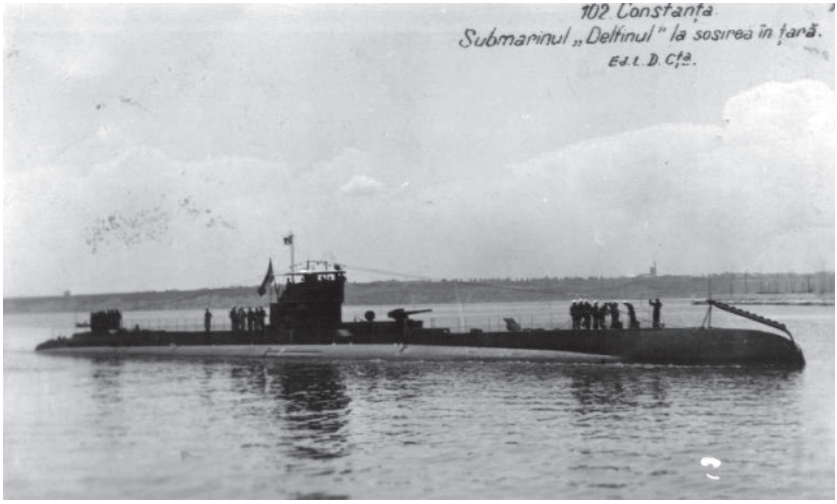

Румунський підводний човен «Delfinul»

плавців разом з чотирма «Дельфінами» завантажилися на два підводні човни. На причалі проводжав моряків командир Одеської ВМБ контр-адмірал І. Д. Кулєшов (1902–1948). Попереду були Варна та Бургас. Перша пара бойових плавців на «Дельфіні» підірвала бонові ворота ціною власного життя, надавши змогу другому «Дельфіну» прорватися у порт Варна. Було підірвано транспорт з боєприпасами водотоннажністю 15 тис. тонн. Вибух викликав детонацію боєприпасів на двох сусідніх транспортах та пошкодив причал. З Варненської групи в Одесу повернувся лише один бойовий плавець. На відміну від Варни, у порт Бургас пройшли два «Дельфіна» з другого підводного човна. Але під час підриву танкеру два бойових плавців загинуло. Інша пара, виконавши бойове завдання, успішно повернулася на підводний човен. Загальні підсумки операції складали 6 затоплених суден, 11 пошкоджених та значні пошкодження причалів внаслідок пожежі у порту Бургас. Дослідником наводиться доповідна записка адмірала Шивинда (Otto Schniewind, 1887–1964), командувача німецьких ВМС на Чорному морі, на ім'я гросс-адмірала Еріха Редера (Erich Raeder, 1876–1960): «Суднам, що знаходились у порту Бургас, зловмисниками нанесено значної шкоди. Проявлена

легковажність в недооцінці можливостей супротивника... Порти Варна і Бургас надзвичайно необхідні нашому флоту (переклад мій. — *О. К.*» [3, с. 38–40].

Висновки: 1. Прихований успішний захист свого флоту у пунктах базування продемонстрував єдиний на той час румунський підводний човен у добрій взаємодії з іншими силами флоту.

2. Успішний напад на болгарські порти радянських диверсійних підводних сил в черговий раз довів ефективність бойових дій флоту проти берега навіть на мілині.

3. Сучасному керівництву України, дотичному до розробки Морської доктрини, слід врахувати загрозу з-під води, запобігти їй у своїх водах, а це неможливо без підводної складової Військово-Морських Сил.

Література

1. Алексеев И. В. Победы и потери в подводной войне. Часть 1: Черное море, 1941. Издание второе, исправленное и дополненное. Одесса, 2003. 38 с.
2. Грейгъ О. И. Сталин мог ударить первым. Алгоритм Эксмо, 2010. 21 с. URL: https://www.litmir.me/br/?b=149119&p=7
3. Калиниченко А. А. и др. Помнишь ли Ты?.. Одесса: КП ОГТ, 2011. 200 с.
4. Кузнецов Н. Г. Курсом к Победе. Москва: Воениздат, 1987. 463 с. 16 л.ил.
5. Ламбру С., Кодреану Т. Румынский военно-морской флот во время Второй мировой войны. URL: https://reibert.info/threads/rumynskij-flot.109443. (Дата звернення 06.06.2016).
6. Решетников В. В. Применение дальней авиации в Великой Отечественной войне // Роль ВВС в Великой Отечественной войне 1941–1945. Москва, 1986.
7. Синенко В. І. Операция «Килия Веке». Москва, 1975. 112 с.
8. Оборона Одессы. Страницы правды. Одесса: Оптимум, 2006. 210 с.
9. Щекотихин О. В. Почему казнили героя? // Одесса. Война. Море: Очерки очевидца. Запорожье: Дикое поле, 2010. 364 с.
10. ЦА МО РФ. Ф-48а. Оп. 1554. Спр. 90. Арк. 260–262. Документ № 614.